

Sémantika určitých deskripcií a identifikácia*

Marián Zouhar

Úvod

Určité deskripcie sú výrazy, ktoré sa používajú na *identifikovanie* predmetov (v čo najširšom chápaní) tak, že ich opisujú ako *jedinečné exempláre vlastností, ktoré sú vyjadrené deskripciami*.¹ Napríklad určitá deskripčia „[the] autor *Prsteňa Nibelungov*“ sa dá použiť na identifikáciu Richarda Wagnera, keďže Wagner je jedinečným exemplárom vlastnosti *byť autorom Prsteňa Nibelungov*; určitá deskripčia „[the] prvá opera“ sa zvyčajne používa na identifikáciu opery *Euridice* od Jacopa Periho, keďže *Euridice* sa považuje za jedinečný exemplár vlastnosti *byť prvou operou*; určitá deskripčia „[the] najslávnejší fiktívny belgický detektív“ sa dá použiť na identifikáciu Hercula Poirota, ktorý je jedinečným exemplárom vlastnosti *byť najslávnejším fiktívnym belgickým detektívom*. Ako možno vidieť, určité deskripcie možno použiť na identifikáciu osôb, umeleckých diel, fiktívnych postáv; tento zoznam môžeme neobmedzene rozširovať – existujú určité deskripcie miest, abstraktných entít, ako

* Táto stať vznikla na Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Práca na tejto stati bola podporená grantom VEGA č. 2/0019/12.

¹ Pod vlastnosťou vyjadrenou určitou deskripciou „[the] F^x “ (kde „ F^x “ je predikát) mám na mysli vlastnosť byť F , ktorú vyjadruje predikát „ F^x “. (Keďže v slovenčine sa nevyskytuje určitý člen a určité deskripcie [*definite descriptions*] sa v angličtine a iných jazykoch s určitým členom vyznačujú tým, že sa spravidla začínajú určitým členom, tak potrebujeme nejako naznačiť jeho výskyt vo výraze, aby sme odlišili deskripcie od predikátov. Výskyt určitého člena vo výraze naznačím tak, že do hranatých zátvoriek budem umiestňovať anglický výraz „the“.)

sú čísla, vlastností, artefaktov, množín indivíduí, elementárnych častíc, biologických druhov, spoločenských inštitúcií atď.

V jazykoch, ktoré obsahujú určitý člen, ako je napríklad angličtina, možno syntaktickú stavbu určitých deskripcií identifikovať tak, že pozostávajú z determinátora „[the]“ (určitého člena) a predikátového výrazu, napríklad „author of *Der Ring des Nibelungen*“ alebo „first opera ever“, alebo „most famous fictitious Belgian detective“ atď. V slovenčine, ktorá určitý člen neobsahuje, možno deskripcie identifikovať na základe ich výskytu v syntaktickej štruktúre viet – deskripcie nemôžu byť predikátovým výrazom, no môžu sa vyskytovať ako gramatické subjekty viet, resp. ako zložky predikátov. V ďalších úvahách však budem brať do úvahy gramatickú štruktúru deskripcií v jazykoch, ktoré obsahujú určitý člen. Zo syntaktického hľadiska tak deskripcie patria do rozsiahlej triedy kvantifikačných výrazov ako „nejaké F^c “, „každé F^c “, „všetky F^c “, „aspoň jedno F^c “, „presne tri F^c “, „niekoľko F^c “, „najmenej jedno, ale najviac desať F^c “, „žiadne F^c “, „väčšina F^c “, „obe F^c “ atď. (kde „ F^c “ je predikát).

V súvislosti s deskripciami teda treba uznať dva dôležité fakty: 1) často sa používajú na identifikáciu predmetov a 2) zo syntaktického hľadiska ide o kvantifikačné výrazy. Je zjavné, že body 1) a 2) môžu generovať akési napätie. Dôvod spočíva v tom, že bod 1) naznačuje, že určité deskripcie treba považovať za sémanticky referujúce výrazy, kým bod 2) naznačuje, že by mali zo sémantického hľadiska fungovať ako ostatné kvantifikačné výrazy, teda nereferenčne. Toto napätie možno eliminovať tak, že jednému z týchto dvoch bodov sa dá prednosť.

Jedna z najvplyvnejších sémantických teórií zdôrazňuje skutočnosť, že určité deskripcie sú kvantifikačné výrazy. Podľa Bertranda Russella deskripcie fungujú rovnako ako iné kvantifikačné výrazy. Ak odhliadneme od podrobností jeho formálnej teórie, Russell chápe vety s určitými deskripciami formy „[The] F je G “ tak, že vyjadrujú tri informácie: a) existuje aspoň jedno indivídium, ktoré je F , b) existuje najviac jedno indivídium, ktoré je F , a c) ktorékoľvek indivídium, ktoré je F , je G .² Veta formy „[The] F je G “ vyjadruje konjunkciu týchto troch informácií. Pravdivá je v prípade, ak sú prav-

2 Prvú formuláciu Russellovej teórie možno nájsť v stati Russell 1905; formálna teória určitých deskripcií sa objavuje vo Whitehead – Russell 1910. Už viac ako jedno storočie o Russellovej teórii obšírne diskutujú jej zástancovia aj kritici, a teda je o nej množstvo literatúry.

divé všetky tri konjunkty; nepravdivá bude vtedy, ak je aspoň jeden z nich nepravdivý. Konkrétne, veta formy „[The] F je G “ je nepravdivá, ak 1) existuje viac ako jedno individuum, ktoré je F , 2) neexistuje žiadne individuum, ktoré je F , alebo 3), existuje síce jediné individuum, ktoré je F , no nie je G .

Podľa Russellovej teórie sú teda určité deskripcie kvantifikačné výrazy. Ak veta obsahuje kvantifikačný výraz ako svoj menný výraz, poviem, že má *všeobecné* pravdivostné podmienky.³ Na druhej strane ak veta obsahuje referenčný výraz, jej pravdivostné podmienky sú *singulárne*, pretože obsahujú ako svoju súčasť označené individuum.⁴ Ak určité deskripcie majú byť kvantifikačnými výrazmi, vety, ktoré ich obsahujú, budú mať všeobecné pravdivostné podmienky.

Argument na základe identifikácie

Možno namietnuť, že ak budeme deskripcie považovať za kvantifikačné výrazy, potlačíme iný fakt, ktorý sa týka ich identifikačnej funkcie. Možno ľahko vidieť, že identifikačná funkcia je azda tým najdôležitejším, čím sa deskripcie vyznačujú v komunikácii. Keďže takú istú funkciu majú aj vlastné mená, osobné či ukazovacie zámená, s deskripciami by sme mali zaobchádzať rovnako ako s týmito výrazmi.⁵ Bežne sa akceptuje, že vety s vlastnými menami alebo zámenami majú singulárne pravdivostné podmienky. A ak sa deskripcie majú podobáť týmto výrazom, aj pravdivostné podmienky viet s deskripciami by mali byť singulárne. Keďže Russellova teória ukazuje, že vety s určitými deskripciami sú kvantifikačné, nedokáže zachytiť identifikačnú funkciu deskripcií. Aspoň sa to niekedy tvrdí.

Tento spôsob uvažovania nazvime *argument založený na identifikácii*.⁶ V rigoróznnejšej podobe ho možno formulovať takto:

3 Kvôli jednoduchosti predpokladám, že veta neobsahuje žiadny singulárny výraz ako súčasť svojho menného alebo slovesného výrazu

4 Dvojica termínov „všeobecný“ a „singulárny“ sa niekedy nahrádza súvisiacimi termínmi „objektovo nezávislé“, resp. „objektovo závislé“ pravdivostné podmienky; pozri napríklad Neale 1990.

5 Predpokladám, že vlastné mená, ukazovacie ani osobné zámená nie sú kvantifikačnými výrazmi.

6 Existuje viacero verzií argumentu, ktorý je založený na identifikácii. Mnohé z nich – možno aj všetky – vychádzajú zo slávneho Strawsonovho útoku na Russellovu teóriu deskripcií; pozri Strawson 1950. Nedávne verzie argumentu možno nájsť napríklad v Devitt 2004 alebo Koťátko 2006.

- 1) Empirickým údajom, ktorý možno ľahko získať z každodennej komunikácie, je to, že keď kompetentný používateľ jazyka použije vetu formy „[The] *F* je *G*“, určitou deskripciou „[the] *F*“ môže identifikovať konkrétne individuum.
- 2) Ak výrazom možno identifikovať konkrétne individuum, ide o referenčný výraz (a nie o kvantifikačný výraz).
- 3) Ak výraz je referenčný, dodáva do pravdivostných podmienok vety, v ktorej sa vyskytuje, objekt, na ktorý sa ním referuje, t. j. jeho referent.
- 4) Teda určitá deskripcia „[the] *F*“ je referenčným výrazom a do pravdivostných podmienok vety, v ktorej sa vyskytuje, dodáva objekt, na ktorý sa ňou referuje, t. j. svoj referent.

Argument založený na identifikácii poukazuje na to, že individuum, ktoré sa identifikuje hovorcovým použitím deskripcie, sa stáva súčasťou pravdivostných podmienok použitej vety. Namiesto všeobecných pravdivostných podmienok, ako sme ich špecifikovali vyššie, by sme mali mať singulárne pravdivostné podmienky. Argumentom sa podporuje myšlienka, že deskripcie sú referenčné, a nie kvantifikačné výrazy. Napriek svojej povrchnej príťažlivosti je však tento argument sotva presvedčivý. Implikuje to, že vysvetlenie identifikačnej funkcie určitých deskripcií je rovnocenné tvrdeniu, že ide o referenčné výrazy. Stanovuje to premisa 2). Práve túto premisu však treba najprv zdôvodniť, lebo inak argument nebude dobrý.

Ak tvrdím, že argument nie je dobrý, nemám na mysli to, že by nebol platný. V skutočnosti ide o platný argument v tom zmysle, že ak sú všetky jeho premisy, t. j. tvrdenia 1–3), pravdivé, tak pravdivý musí byť aj jeho záver, t. j. tvrdenie 4). Tvrdím však to, že záver pravdivý nemusí byť, keďže nie všetky premisy sú pravdivé. Konkrétne premisu 1) možno považovať za pravdivú, lebo len zachytáva to, čo sa považuje za rozšírený empirický údaj; aj premisu 3) možno považovať za pravdivú, lebo sa v nej iba konštatuje, čo znamená, že výraz je referenčný. Zostáva nám teda premisa 2) ako možný zdroj problémov.

Identifikácia a referencia

Argument založený na identifikácii predpokladá, že výraz možno použiť na identifikáciu v prípade, že ide o referenčný výraz. Tento predpoklad možno spochybniť. Najprv by sme však mali spresniť, v akom zmysle sa tu používajú výrazy „referencia“ a „identifikácia“.

Pojem *identifikácie* súvisí s určitým druhom *jazykového a komunikačného správania*. Konkrétne, identifikácia je vzťah medzi používateľom jazyka, výrazom jazyka a mimojazykovým objektom; platí, že používateľ jazyka identifikuje daný objekt použitím daného výrazu. Používateľ jazyka teda identifikuje mimojazykový objekt. Ak hovorca niečo identifikuje, vyčleňuje objekt a robí z neho predmet diskurzu. V širokom zmysle môže hovorca použiť na identifikáciu rozmanité prostriedky – môže vystrieť ruku a ukázať na objekt; môže ruku položiť na objekt; môže použiť rôzne jazykové prostriedky (spolu so sprievodným gestom alebo bez neho) atď. Na naše účely postačí užšie chápanie identifikácie (špecifikované v druhej vete tohto odseku).

Pojem *referencie* súvisí s určitým druhom *vztahu medzi výrazmi a mimojazykovými entitami*. O výrazoch samých teda možno povedať, že referujú.⁷ Referenciu možno považovať za sémanticky podložený vzťah. Napríklad vlastné meno referuje na individuum v prípade, že existuje sémantická konvencia, podľa ktorej vlastné meno pomenúva dané individuum a individuum je nositeľom daného mena. Pre nás je dôležité to, že ak je výraz referenčný, do pravdivostných podmienok viet, v ktorých sa vyskytuje, dodáva objekt, na ktorý referuje.

Vráťme sa k predpokladu, podľa ktorého výraz možno použiť na identifikovanie objektu v prípade, že na tento objekt referuje. Takýto predpoklad môžeme čítať najmenej dvoma spôsobmi – preskriptívne a deskriptívne. Ak ho čítame *preskriptívne*, tvrdí, že vždy, keď máme výraz, ktorý možno použiť na identifikovanie objektu, môžeme postulovať referenčný vzťah medzi výrazom a daným objektom. Takéto čítanie naznačuje špecifickú konvenciu, ktorá spája pojmy identifikácie a referencie. Ako to však platí v prípade každého podobného návrhu, môžeme ho slobodne odmietnuť. Ak ho čítame *deskriptívne*, tvrdí, že hovorca môže identifikovať predmet použitím výrazu iba v prípade, že výraz na daný objekt referuje. Táto cesta je slubnejšia, pretože dané tvrdenie sa stáva empirickým tvrdením o jazykovom správaní určitého druhu a sémantických vlastnostiach výrazov. Empirické tvrdenia

7 Tento pojem referencie je Strawsonovi a jeho nasledovníkom cudzí. Podľa nich nemožno o výrazoch samých povedať, že na niečo referujú, ale referovať na niečo môžu len používatelia jazyka; pozri Strawson 1950, Linsky 1963 alebo Searle 1969. Nie je však vôbec zložité definovať pojem referencie ako vzťah medzi výrazom a mimojazykovým objektom. V konečnom dôsledku aj sám Linsky niečo také urobil. Mnohé zaujímavé úvahy o rôznych druhoch referencie a ich vzťahoch k identifikácii možno nájsť v Cmorej 2001 a 2009.

možno testovať a možno ich buď potvrdiť, alebo vyvrátiť. Polemiky okolo empirických tvrdení tak možno rozhodnúť argumentáciou a evidenciou. Tvrdenie, že identifikácia predpokladá referenciu, teda treba čítať deskriptívne. Možno ho spochybníť, ak sa ukáže, že existujú príklady výrazov, ktoré nie sú referenčné, no možno ich použiť na identifikáciu objektov.

Údaje o identifikácii

Tvrdenie, podľa ktorého na identifikáciu objektov možno použiť len referenčné výrazy, je empiricky neprijateľné. Ak je neprijateľné, nemôžeme o výraze odvodiť, že je referenčný, ak ho možno použiť na identifikovanie objektov. Hlavný dôvod spočíva v tom, že existuje mnoho druhov výrazov, ktoré možno použiť na identifikovanie niečoho, no zároveň sa vôbec nepovažujú za referenčné výrazy.

Ako sme povedali, účelom identifikácie je vyčlenenie indivíduí ako predmetov diskurzu. Je zjavné, že to možno urobiť pomocou výrazu ľubovoľného druhu bez toho, aby sme museli tvrdiť, že daný výraz referuje na identifikovaný objekt. Uvediem príklady dvoch druhov, v ktorých by sme pripustili, že použitím výrazu sa identifikoval nejaký objekt, no zároveň sa nepostuluje referenčný vzťah medzi daným výrazom a identifikovaným objektom.

Po prvé, hovorca môže úspešne identifikovať konkrétne indivídium použitím určitej deskripcie navzdory skutočnosti, že identifikované indivídium neexemplifikuje vlastnosť vyjadrenú danou určitou deskripciou. Vezmime si situáciu, v ktorej hovorca použije vetu „[The] ruský cár je bezohľadný“. Použitím tejto vety má v úmysle povedať niečo o Vladimirovi Putinovi. Z dôvodov, ktoré nás nemusia príliš zaujímať, hovorca použil na Putinovu identifikáciu deskripciu „[the] ruský cár“ (hovorca napríklad nemusí poznať relevantné politické fakty alebo môže tak prejavíť pohrdavý postoj k Putinovým politickým praktikám atď.). Jeho identifikácia bola úspešná napriek tomu, že Putin neexemplifikuje vlastnosť *byť ruský cár*; v skutočnosti nikto túto vlastnosť momentálne neexemplifikuje. Napriek tomu adresát rozlúštil zmysel hovorcovej výpovede a správne pochopil, že o Putinovi povedal, že je bezohľadný.

Analogická situácia môže vzniknúť, ak hovorca použije deskripciu vyjadrujúcu vlastnosť, ktorú niekto alebo niečo exemplifikuje, no nie indivídium, ktoré hovorca mieni identifikovať. Predstavme si, že hovorca použije vetu „[The] ruský premiér je bezohľadný“. Aj v tomto prípade hovorca identi-

fikoval Putina a adresát to aj rozpoznal. Platí to napriek tomu, že ruským premiérom je Dmitrij Medvedev (a ten teda exemplifikuje vlastnosť *byť ruským premiérom*), a nie Vladimir Putin. Bolo by krajne neprijateľné, keby sme tvrdili, že deskripcia „[the] ruský premiér“ referovala na Putina, pretože hovorca jej použitím Putina identifikoval. Ak táto deskripcia môže vôbec na niečo referovať, tak by to mal byť Dmitrij Medvedev. Keď to zhrnieme, môžeme pripustiť, že hovorca mohol identifikovať Putina použitím deskripcií „[the] ruský cár“ a „[the] ruský premiér“; to by nás však nemalo zaviazat k tomu, aby sme povedali, že tieto deskripcie referujú na Putina.

Po druhé, hovorca môže úspešne identifikovať konkrétne individuum použitím výrazu, ktorý nie je singulárnym výrazom. Môže napríklad použiť kvantifikačné výrazy rôznych druhov na výber zamýšľaného individua a adresát môže rozpoznať, čo hovorca robí svojou výpoveďou. Na ilustráciu si vezmeme situáciu, v ktorej hovorca vysloví vetu „Nieкто v tejto miestnosti vlastní Ferrari“. Hovorca použil kvantifikačný výraz „nieкто v tejto miestnosti“ na identifikáciu konkrétnej osoby, hoci tento výraz len kvantifikuje cez množinu osôb, ktoré sú prítomné v tejto miestnosti. Napriek tomuto jazykovému faktu hovorca uskutočnil úspešnú identifikáciu a adresát správne pochopil, kto je identifikovanou osobou. Napriek tomu by sme nepovedali, že výraz „nieкто v tejto miestnosti“ referuje na osobu, ktorú hovorca identifikoval. Opäť vidíme, že je tu priepasť medzi identifikáciou a referenciou, ktorú netreba násilne preklenúť žiadnymi tvrdeniami o údajných vzťahoch medzi týmito pojmami.⁸

Hoci som tieto príklady len načrtol, ich poslanie by malo byť dostatočne zrejmé: Hovorcovia môžu využívať výrazy lubovoľných druhov na identifikáciu objektov, ak im to dovoľia komunikačné intencie, prostredie atď. To platí aj v prípade výrazov, o ktorých sa nepredpokladá, že (sémanticky) referujú na identifikované objekty. Nemali by sme teda odvodzovať žiadne sémanticky relevantné informácie o referencii výrazu z toho, že daný výraz možno použiť – alebo z toho, že sa daný výraz použil – na identifikáciu niečoho.

Ak je uvedená úvaha správna, mali by sme ju rozšíriť aj na určité deskripcie. Vezmeme si prípad, v ktorom hovorca použije určitú deskripciu na identifikáciu predmetu, ktorý (ako jediný) exemplifikuje vlastnosť vyjadrenú deskripciou. Mohlo by nás to zvädzať k tvrdeniu, že deskripcia referuje na

8 Príklady oboch druhov obsérne analyzuje Stephen Neale: pozri 1990, 3. kapitola.

daný objekt. Mali by sme však takémuto pokúšeniu odolať, kým nebude mať k dispozícii silné dôvody v jeho prospech. Ak tvrdenie, že určitá deskripcia je referenčný výraz, je založené len na identifikačných použitíach podobného druhu, nebude dostatočne zdôvodnené. Existujú totiž jasné prípady, v ktorých by sme identifikačné použitie nepovažovali za dostatočný dôvod na to, aby sme výraz klasifikovali ako referenčný. Inými slovami, ak sa určité deskripcie majú považovať za referenčné výrazy, potrebujeme argumenty, ktoré nevychádzajú z našej identifikačnej praxe.

Variabilné univerzá

Napriek argumentu z predchádzajúcej časti by niekto mohol tvrdiť, že existujú dobré dôvody na to, aby sme v prípade určitých deskripcií zaviedli sémanticky relevantné väzby medzi identifikáciou a referenciou. Mohlo by sa tvrdiť, že kým nepripustíme, že určité deskripcie sú výrazy sémanticky referujúce na individua, ktoré hovorcovia mienia identifikovať, nemôžeme správne určiť pravdivostné podmienky viet niektorých druhov. Vzťahuje sa to na vety obsahujúce deskripcie, ktoré vyjadrujú vlastnosti exemplifikované viac ako jedným individuum. Podľa Russellovej teórie takéto vety sú nepravdivé; napriek tomu by sme často pripustili, že hovorca povedal niečo pravdivé pomocou takejto vety. Predstavme si, že hovorca vysloví vetu „[The] jablko je hnilé“. Azda by sme chceli povedať, že táto veta je pravdivá, ak 1) existuje kontextovo význačné jablko, ktoré mal hovorca na mysli, a 2) toto jablko je hnilé. Veta je potom pravdivá napriek tomu, že množina jabĺk nie je jednoprvková. Russellova teória však vyžaduje príliš veľa: Vyžaduje, aby v celom univerze diskurzu existovalo práve jedno jablko a toto jablko by malo byť hnilé, aby daná veta bola pravdivá. V prirodzenom jazyku to takto očividne nefunguje.

Niektorí by ako lepšie vysvetlenie rešpektujúce našu každodennú komunikačnú prax mohli navrhnúť, že určitá deskripcia sa chápe tak, že referuje na kontextovo význačné jablko; veta „[The] jablko je hnilé“ je pravdivá, ak je toto jablko hnilé. Tento návrh je rovnocenný konštatovaniu, že určité deskripcie sú skôr referenčné ako kvantifikačné výrazy. Hoci by sme mohli pripustiť, že tento návrh rieši problém, nie je dostatočne všeobecný. Dôvod spočíva v tom, že uvedený jav je veľmi rozšírený a týka sa množstva kvantifikačných výrazov.

Krátka odbočka týkajúca sa iných druhov kvantifikačných výrazov by nám mohla pomôcť nájsť všeobecnejšie riešenie. Kľúčový problém týkajúci sa Russellovej teórie spočíva v predpoklade, že existuje fixované stabilné univerzum všetkých indivíduí a že kvantifikačné vety v jazyku sú o tejto univerzálnej množine. Vezmime si jednoduchý príklad. Predpokladajme, že kompetentný používateľ jazyka v určitej situácii použije vetu „Všetky jablká sú hnilé“. Keďže ide o kompetentného hovorcu, predpokladá, že jeho výpoveď je korektná a že mu umožní dosiahnuť jeho komunikačné ciele. Predpokladajme, že použitím vety „Všetky jablká sú hnilé“ chcel opísať situáciu vo svojom dome.

Podľa klasickej sémantickej teórie bude použitá veta pravdivá, ak množina všetkých hnilých objektov obsahuje ako svoju podmnožinu množinu všetkých jablák. Keby existovalo aspoň jedno jablko, ktoré by nebolo prvkom množiny hnilých objektov, daná veta by bola nepravdivá. Ak budeme predpokladať, že univerzálna množina je totožná s množinou všetkých objektov na svete (nech sú čímkoľvek), zrejme existuje priepasť medzi našou skutočnou praxou a naším vysvetlením. Naše vysvetlenie predpisuje, že veta je nepravdivá, keďže v univerzálnej množine existuje množstvo jablák, ktoré nie sú hnilé. Napriek tomu by sme chceli povedať, že hovorca vyslovil niečo pravdivé, ak všetky jablká v jeho dome sú hnilé, pričom stav ostatných jablák, ktoré sa nachádzajú mimo jeho dom, je irelevantný z hľadiska určenia pravdivostnej hodnoty vety. Komunikačná prax fakticky naznačuje, že v skutočnosti nepredpokladáme, že všetky vety nášho jazyka opisujú fixované stabilné univerzum všetkých objektov. Skôr prijímame rôzne univerzá pre rôzne úseky diskurzu. Keď hovorca opisuje svoje jablká, hovorí o tých objektoch, ktoré má v dome, no mlčí o tých, ktoré sa nachádzajú na nespočetne veľa iných miestach na svete. V takom prípade môžeme univerzálnu množinu stotožniť s množinou všetkých objektov, ktoré sa nachádzajú v hovorcovom dome. Keď hovorca zmení predmet a začne hovoriť o niečom inom, je veľmi pravdepodobné, že množina indivíduí, o ktorých hovorí teraz, bude iná ako množina indivíduí, o ktorých hovoril pred chvíľou.

Zhrňme: Naša komunikačná prax nepredpokladá, že existuje fixovaná univerzálna množina všetkých objektov a že naše výpovede sú o tejto množine. Skôr je to tak, že v rôznych situáciách pracujeme s variabilnými

univerzami.⁹ To je jednoduché vysvetlenie používania jazyka. Hovorca, ktorý použije vetu „Všetky jablká sú hnilé“, vie, že na svete existuje viac jablák, nielen tie, ktoré má doma. Okrem toho dokonale vie, čo veta znamená; konkrétne vie, že táto veta je o všetkých jablkách – a bodka. Napriek tomu ju použije a verí, že jeho výpoveď je pravdivá. Táto množina tvrdení o našom používaní jazyka a komunikačnej praxi by bola bez ďalších špecifikácií sporná. Pokiaľ viem, najjednoduchší spôsob, ako sa zbaviť tejto spornosti, je pripustiť, že pracujeme s variabilnými univerzami.

Stratégia založená na variabilných univerzách je všeobecná. Dá sa aplikovať aj v prípade určitých deskripcií. Vráťme sa k nášmu príkladu „[The] jablko je hnilé“. Môžeme pripustiť, že používame vety tohto druhu napriek tomu, že vieme, že na svete existuje viacero individuí relevantného druhu; konkrétne, hovorca môže použiť túto vetu dokonca aj v prípade, že si uvedomuje, že na svete existuje viacero jablák. A môže tak urobiť bez toho, aby sa musel obávať, že jeho výpoveď bude preto nepravdivá. Podľa jednoduchého vysvetlenia, ktoré je v zhode s predchádzajúcou úvahou, univerzálna množina bude obsahovať len jedno jablko; konkrétne, univerzálna množina, s ktorou pracuje hovorca, nemusí byť totožná s množinou všetkých individuí na svete. Hovorca skôr môže mať na mysli značne obmedzenú podmnožinu tejto množiny.

Ak teda zavedieme ideu variabilných univerz do našej sémantickej teórie, môžeme uspokojivo vysvetliť pravdivostné podmienky všetkých druhov viet obsahujúcich kvantifikačné výrazy. Na druhej strane návrh, podľa ktorého určité deskripcie sú referenčné výrazy, nie je dostatočne všeobecný, lebo nám neumožňuje, aby sme adekvátne pristupovali k vetám obsahujúcim iné kvantifikačné výrazy.

Záver

Je nepochybné, že určité deskripcie sa často používajú na identifikáciu individuí. Túto črtu majú spoločnú s vlastnými menami, ukazovacími či osobnými zámenami. A keďže vlastné mená, ukazovacie a osobné zámená sa zvyčajne považujú za paradigmatické príklady referenčných výrazov, to isté by

9 Myšlienku variabilných univerz navrhujú viacerí filozofi. Jednou z najlepšie prepracovaných koncepcií je *situácia sémantika*, ktorú rozvinuli Jon Barwise a John Perry; pozri Barwise – Perry 1983.

malo platiť aj o určitých deskripciách.¹⁰ Ak platí, že deskripcie sú referenčné výrazy, pravdivostné podmienky viet, ktoré ich obsahujú, by boli singulárne.

Ako sme videli, mohlo by byť príliš unáhlené, keby sme usúdili, že výrazy určitého druhu sú referenčné, z toho, že ich možno použiť na identifikáciu indivíduí. Existujú prípady, v ktorých by sme sa zdráhali tvrdiť, že výraz, ktorý sa použil na identifikáciu indivídua, treba chápať tak, že referuje na dané indivídium. To môže platiť aj pri určitých deskripciách, ktoré boli použité na identifikáciu objektov; konkrétne, nepripustili by sme, že deskripcia referuje na indivídium, o ktorom neplatí, že (jedinečne) exemplifikuje vlastnosť vyjadrenú deskripciou. Medzi identifikáciou a referenciou teda nemusí byť žiadne spojenie, keďže nemusí existovať žiadne významné prepojenie medzi našou komunikačnou praxou a sémantickým fungovaním výrazov.

Identifikačné prostriedky, ktoré máme v jazyku, netreba stotožňovať s množinou referenčných výrazov. Môžeme preto aj zachovať myšlienku, podľa ktorej používatelia jazyka často používajú určité deskripcie na identifikáciu mimojazykových objektov, aj prijať teóriu, podľa ktorej určité deskripcie sú pravými kvantifikačnými výrazmi. Pravdivostné podmienky viet obsahujúcich určité deskripcie sú v takom prípade všeobecné (v prípade, že tieto vety neobsahujú referenčné výrazy). A ak prijmeme názor, že určité deskripcie sú kvantifikačnými výrazmi, môžeme rovnako zachovať viaceré podobnosti medzi deskripciami a inými výrazmi, ktoré sa zvyčajne považujú za kvantifikačné výrazy.

LITERATÚRA

Barwise, Jon – Perry, John

1983 *Situations and Attitudes* (Cambridge/London: MIT Press)

Cmorej, Pavel

2001 *Na pomedzí logiky a filozofie* (Bratislava: Veda)

2009 *Analytické filozofické skúmania* (Bratislava: Institute of Philosophy of SAS)

10 V súčasnosti možno naraziť na pokusy pričleniť demonstratíva ku kvantifikačným, nie k referenčným výrazom. Kým Ernest Lepore a Kirk Ludwig tvrdia, že za referenčné výrazy by sme mali považovať len jednoduché demonstratíva (ukazovacie zámená) a že zložené demonstratíva by sa mali považovať za kvantifikačné výrazy, Jeffrey King navrhol, aby sa za kvantifikačné výrazy považovali jednoduché aj zložené demonstratíva; pozri Lepore – Ludwig 2000 a King 2001. V Kingovej knihe (2001) možno nájsť prepracovaný súbor argumentov v prospech kvantifikačného chápania demonstratív.

Devitt, Michael

2004 „The case for referential descriptions“, in Marga Reimer, Anne Bezuidenhout (eds.): *Descriptions and Beyond* (Oxford: Clarendon Press), s. 280–305

King, Jeffrey

2001 *Complex Demonstratives. A Quantificational Account* (Cambridge/London: MIT Press)

Koťátko, Petr

2006 *Interpretace a subjektivita* (Praha: Filosofia)

Lepore, Ernest – Ludwig, Kirk

2000 „The semantics and pragmatics of complex demonstratives“, *Mind* 109, č. 434, s. 199–240

Linsky, Leonard

1963 „Reference and referents“, in Charles Edwin Caton (ed.): *Philosophy and Ordinary Language* (Urbana: University of Illinois Press), s. 74–89

Neale, Stephen

1990 *Descriptions* (Cambridge/London: MIT Press)

Russell, Bertrand

1905 „On denoting“, *Mind* 14, s. 479–493

Searle, John

1969 *Speech Acts* (Cambridge: Cambridge University Press)

Strawson, Peter

1950 „On referring“, *Mind* 59, č. 235, s. 320–344

Whitehead, Alfred North – Russell, Bertrand

1910 *Principia Mathematica* 1 (Cambridge: Cambridge University Press)